

Základní škola a Mateřská škola Kroměříž, F. Vančury

F. Vančury 3695,767 01 Kroměříž, ☎ 573 338 534,774 342 237, msazskm@msazskm.cz, www.msazskm.cz

ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANOVÁNÍ

Příloha Minimálního preventivního programu školy

Zpracovala: Mgr. Julie Zrnová, školní metodička prevence

LEGISLATIVA

Školní program proti šikanování je součástí Minimálního preventivního programu školy a vychází z následujících dokumentů:

- Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních č.j. MSMT-21149/2016
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j. 21291/2010-28
- Vyhlášky MŠMT č. 72/2005 Sb. O poskytování poradenských služeb ve školách a

Školní program proti šikanování je vypracován v souladu s platným zněním Školního řádu základní školy a základní školy speciální, Vnitřního řádu pro zájmové vzdělávání - školní družiny, školního klubu, Školního řádu mateřské školy.

Cílem školního programu proti šikanování je vytvořit pro děti, žáky i zaměstnance školy bezpečné prostředí, založené na vzájemném respektu, spolupráci a otevřené komunikaci.

1. BEZPEČNOSTNÍ PLÁN

CHARAKTERISTIKA ŠIKANY

Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (není nutné) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit emocionálně, sociálně a v případě šikany učitele také profesionálně. Je charakteristická nepoměrem sil, bezmocí oběti, nepříjemnosti útoku pro oběť a samoúčelností agrese. (Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních č.j. MSMT-21149/2016)

Základní formy šikany

Přímá šikana

- fyzická (bití, plivání, tahání za vlasy)
- verbální (nadávky, výhrůžky, manipulativní příkazy)
- neverbální (např. urážlivá gesta a zvuky, zstrašování mimikou, ničení, schovávání, kradení věcí)

Nepřímá šikana – má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit společenský status oběti (záměrná ignorace, pomluvy, lži, neoprávněná nařčení, ponižování, ničení pověsti, nespravedlivé hodnocení)

Elektronická šikana – kyberšikana - cílem je ublížit oběti prostřednictvím kyberprostoru (mobil, e-mail, videa na portálech, např. youtube.com, zakládání falešných profilů žáka nebo učitele)

Šikana zaměřená na učitele

Šikana zaměřená na učitele ze strany žáka/ů je specifická tím, že dojde k narušení jasně definovaných rolí a žák se dostane do psychicky vyšší pozice než pedagog, bez ohledu na formálně vyšší moc a autoritu učitele.

Agresivní chování s cílem ublížit učiteli však může přicházet také ze strany kolegy, vedení školy nebo zákonných zástupců. Je nutné o této možnosti vědět, připustit si ji, vědět, kde se mohou obrátit o pomoc (viz. Krizový plán).

PREVENCE ŠIKANY VE ŠKOLE

Základem prevence šikanování a násilí je podpora pozitivních vzájemných vztahů mezi žáky, dětmi a mezi žáky, dětmi a učiteli., mezi vedením školy a zaměstnanci školy, mezi zaměstnanci školy navzájem a mezi zaměstnanci školy a zákonnými zástupci dětí, žáků.

Na vytváření bezpečného prostředí školy se podílí celá škola.

Ředitelka školy:

- podporuje vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti šikanování
- podporuje doplňování školní knihovny o literaturu z oblasti rizikového chování
- zodpovídá za zavedení jasně stanovených pravidel chování ve Školních řádech školy včetně sankcí za jejich porušení
- pověřuje pedagogické pracovníky dohledem nad žáky ve škole i při školních akcích
- pověřuje školní metodičku prevence k šetření a řešení počáteční šikany
- spolupracuje se školní metodičkou prevence a třídními učiteli při řešení krizových situací
- spolupracuje s Policií ČR, s orgány sociálně - právní ochrany dětí
- odpovídá za prevenci šikany zaměřené na učitele
- podporuje pozitivní vztahy a spolupráci v pedagogickém sboru, vytváří atmosféru důvěry, zastává nekonfliktní způsob řešení problémů na pracovišti

Školní metodička prevence (ŠMP):

Pověřená osoba k šetření a řešení počáteční šikany

- vypracovává plán proti šikanování
- seznámí s programem proti šikanování všechny pedagogické pracovníky
- spolupracuje s vedením školy, TU při řešení krizových situací
- spolupracuje s okresní metodičkou prevence, zdravotnickými zařízeními nebo psychology, Policií ČR, orgány sociálně právní ochrany dětí
- podílí se na aktivitách v rámci prevence šikany

Třídní učitelé (TU):

- na začátku školního roku seznámí žáky i zákonné zástupce se Školním programem proti šikanování (zápis v třídní knize, konzultace pro rodiče)
- informují žáky i zákonné zástupce žáků, jak postupovat v případě při podezření ubližování jejich dítěti):
obráť se na třídního učitele, metodika prevence, výchovného poradce
- nastaví pravidla chování třídy a důsledně trvá na jejich dodržování
- vede žáky k rozlišení pozitivního chování a porušení pravidel chování a k jejich důsledkům
- řeší okamžitě projevy rizikového chování (ve spolupráci s ŠMP a výchovnou poradkyní)
- seznamují žáky s problematikou rizikového chování a možnostmi řešení
- podílí se na aktivitách v rámci prevence šikany

Aktivity školy a předškolního zařízení v prevenci proti šikaně:

- aktivity stanovené v ročním plánu Minimálního preventivního programu školy, EVVO
- škola v přírodě – zaměření na prohloubení pozitivních vztahů mezi žáky, dětmi
- dramatická výchova
- prožitkové programy, besedy, přednášky – dle aktuální nabídky školy
- práce učitelů s třídním kolektivem
- podpora kladného chování u dětí MŠ – dramatika s maňásky
- doporučená literatura a kontaktní adresy na webových stránkách školy, na nástěnkách ŠMP a VP

Přímé a nepřímé varovné signály při šikanování (viz. příloha 2 ŠPŠ)

STRUKTURA PROGRAMU

Zmapování situace – analýza

Vzhledem k nižšímu počtu dětí a žáků v naší škole, skladbě dětí a žáků, stálé přítomnosti vyučujících ve třídách a na dohledech ve všech prostorách školy, skutečnosti, že většinu dětí a žáků doprovází do školy zákonní zástupci, je riziko výskytu šikany značně minimalizováno.

Společné vzdělávání a supervize všech pedagogů

Pedagogové jsou prokazatelně seznámeni s Metodickým pokynem ministryně školství a tělovýchovy z roku 2016 a se „Školním programem proti šikanování“. Všichni zaměstnanci školy mají základní informace a přehled o dění v oblasti prevence. Průběžně je o aktuálních novinkách informuje školní metodička prevence na pravidelných organizačních poradách (1x měsíčně) nebo emailem. Pedagogové si doplňují své znalosti také v rámci samostudia. Školní metodička prevence se pravidelně účastní seminářů, konferencí, workshopů a metodických schůzek v KPPP. Pedagogové spolupracují se školním poradenským pracovištěm.

Užší realizační tým

Preventivní tým tvoří ředitelka školy (případně zástupkyně ředitelky školy), školní metodička prevence, výchovná poradkyně, třídní učitelka žáka/ků u něhož/nichž došlo k výskytu rizikového chování – šikany.

Společný postup při řešení šikanování

Vychází z doporučení Metodického pokynu ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních a je součástí Krizového plánu.

Primární prevence v třídních hodinách

Třídnické hodiny jsou na naší škole nahrazeny pravidelným ranním komunikačním kruhem. Každý žák má prostor k vyjádření prožitků, vlastních myšlenek, pocitů a má prostor pro diskusi a otevřenou komunikaci. Žáci navzájem projevují zájem o spolužáky, učitele. Sdělují si své radosti, obavy i nepříjemné zážitky. Komunikační kruh je jedním ze základních kamenů prevence šikanování u nás na škole.

Primární prevence ve výuce

Primární prevence je na naší škole nedílnou součástí výchovně vzdělávacího procesu. Třídní učitelé pracují se skupinovou dynamikou třídy. Podporují vytváření a růst pozitivních vztahů ve skupině. Průběžně mapují třídní vztahy, vedou žáky k řešení běžných konfliktů mezi žáky.

Zaměřují se na eliminaci případných projevů či náznaků šikanování. Vedou žáky k vzájemné úctě a respektu každého jedince, k toleranci odlišností.

Obsah preventivních aktivit je zpracován do ŠVP školy. Principem preventivní strategie je osvojování a rozvíjení základních kompetencí v oblasti zdravého životního stylu a rozvoj dovedností, které vedou děti a žáky k odmítání všech druhů rizikového chování, projevů agresivity, šikany a kyberšikany. Vyučující vedou žáky k osvojování norem založených na demokratických principech, pomáhají rozvíjet pozitivní mezilidské vztahy a úctu k životu a zdraví druhého člověka. (zejména v předmětech Etická výchova, Řečová výchova, Věcné učení, Vlastivěda, Občanská výchova apod. a prolínají se v mezipředmětových vztazích i do ostatních předmětů). Třídní učitelé využívají pro nácvik vhodného chování prvků psychosociálních her, dramaterapie, biblioterapie, muzikoterapie, projektové vyučování.

Primární prevence ve školních a mimoškolních programech mimo vyučování

Preventivní aktivity jsou zahrnuty i do plánů školní družiny, školního klubu. Žáci školy se účastní mimoškolních aktivit, jako jsou např. sportovní soutěže (atletické, plavecké závody), divadelní představení (na škole funguje divadelní soubor Korálek), akce (Noc s Andersenem, Abilympiáda), jezdí na školu v přírodě, věnují se zájmové činnosti (kroužek stolního tenisu, kroužek hraní na flétnu).

Ochranný režim (školní řád, dohledy učitelů)

Základní prvky ochranného režimu jsou zakotveny ve Školních řádech. Jakékoli projevy šikanování jsou považovány za hrubý přestupek s následným postihem agresora či agresorů. Vyučující účinně vykonávají dohled nad dětmi a žáky před, po, v průběhu vyučování, o přestávkách. Ve třídě je stále přítomen alespoň jeden z vyučujících. Stanovené jsou dohledy na chodbách, v jídelně, pokud je třeba, i na toaletě.

Spolupráce se zákonnými zástupci

Zákonní zástupci jsou průběžně během školního roku informováni o preventivních aktivitách ve škole na pravidelných konzultacích, prostřednictvím webových stránek školy (msazskm.cz), zápisem ve Sdělničkách dětí a žáků.

Zákonní zástupci jsou seznámeni s náplní činností školní metodičky prevence a mají možnost ji kontaktovat v konzultačních hodinách, v pátek od 8.00 – 10.00 hod., po předchozí telefonické domluvě i v jiném termínu.

Zákonní zástupci žáka budou neprodleně kontaktováni a informováni v případě výskytu rizikového chování u jejich dítěte.

Zákonní zástupci žáků jsou v co nejvyšší možné míře zapojováni do dění a aktivit školy, mají možnost účastnit se přednášek na některé z aktuálních témat prevence rizikového chování, konzultovat s psychologem SPC.

Školní poradenské služby

Školní poradenské služby zajišťují pracovníci školního poradenského pracoviště – školní metodička prevence a výchovná poradkyně. V případě potřeby je možná spolupráce s psychologem SPC Kroměříž, které je součástí školy a je naším poradenským partnerem.

ŠMP či VP poskytují žákům a rodičům poradenské služby, spolupracují s třídními učiteli, ostatními vyučujícími, dalšími odborníky a institucemi.

Spolupráce se specializovanými zařízeními

Škola úzce spolupracuje s Krajskou pedagogicko-psychologickou poradnou Zlín, pracoviště Kroměříž. KPPP nabízí kromě vlastních programů primární prevence možnost odborného

mapování vztahů v třídním kolektivu a metodickou podporu při řešení výskytu rizikového chování. Kontaktní pracovník KPPP Zlín je Mgr. Irena Grodová, okresní metodička prevence. V rámci prevence šikany a kyberšikanery využíváme nabídky besed a přednášek pracovníků Policie ČR, SVP Kroměříž atd.

V případě intenzivního ohrožení dítěte či žáka škola (ředitel, TU, ŠMP, VP) kontaktuje další specializované instituce, s nimiž bude dále spolupracovat na řešení:

V resortu zdravotnictví – s pediatry a odbornými lékaři, dětskými psychology, psychiatry a zařízeními, která poskytují odbornou poradenskou a terapeutickou péči, včetně individuální a rodinné terapie.

V resortu sociální péče – OSPOD Kroměříž, oddělení sociálně-právní ochrany dětí, případně s nestátními neziskovými organizacemi specializujícími se na prevenci a řešení šikany (např. Záchraný kruh – www.zachrannykruh.cz; nebo Společenství proti šikaně – www.sikana.org apod.)

Vztahy se školami v okolí

Naše škola udržuje přátelské a kolegiální vztahy se základními školami v blízkém i vzdálenějším okolí a VOŠPgS a SPgŠ Kroměříž. Běžná je vzájemná spolupráce na realizaci společenských a propagačních akcí škol, umožnění praxe studentek/studentů na naší škole, možnost vzájemné metodické pomoci, konzultace, možnost vzájemné návštěvy škol atd.

Evaluace

Každý intervenční program vyžaduje zpětnou vazbu, která ověří míru jeho funkčnosti a efektivitu. Ve školním programu proti šikanování je evaluace realizována prostřednictvím otevřených diskuzí s žáky a pedagogy a dle potřeby formou dotazníkového šetření či anonymní ankety. Na zpětné vazbě se podílí nejen třídní učitelé, ale všichni pedagogové, kteří v konkrétní třídě vyučují.

Nástroje k vyhodnocení: dotazníková šetření pro žáky i rodiče, vyhodnocení šetřených jevů a podezření, vyhodnocení udělení a účinnosti udělených kázeňských opatření, vyhodnocení Minimálního preventivního programu, vyhodnocení intervencí a mapování třídních kolektivů, vyhodnocení účinnosti jednání se zákonnými zástupci žáků, zprávy školských poradenských pracovišť, zápisy z pedagogických rad a organizačních porad.

Vyhodnocení se provádí pravidelně jednou ročně a jeho výstupy obsahuje vyhodnocení Minimálního preventivního programu i Výroční zpráva školy. Případné náměty na úpravu školního programu proti šikaně nebo školního řádu jsou pak do těchto dokumentů přeneseny formou jejich aktualizace. Na vyhodnocení se podílí především školní metodička prevence. Zpráva z tohoto vyhodnocení je pak zpracována do září následujícího školního roku.

2. KRIZOVÝ PLÁN

Všichni pedagogové školy si uvědomují **závažnost a nebezpečí šikany**. Vědí, že šikanu je nezbytné řešit v počátečním stadiu s maximálním ohledem na oběti. Také si uvědomují, že se i oni mohou stát objektem šikany.

Účinné a zároveň bezpečné vyšetření šikany vychází z **kvalifikovaného odhadu stadia a formy šikanování**. ŠMP ve spolupráci s užším realizačním týmem rozhodne, zda řešení zvládne škola sama (počáteční či obvyklá šikana), nebo se obrátí na odborníka specialistu (pokročilé, komplikované šikany). viz. příloha 1

Postup je v souladu s Metodickým pokynem ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních č.j. MSMT-21149/2016

Postup pro vyšetřování počáteční šikany:

1. **Rozhovor** s těmi, kteří na šikánování upozornili a s oběťmi - v soukromí, upozornit, že případ nebude řešen před celou třídou, sborovnou. (TU, ŠMP)

2. **Vyhledání** vhodných svědků. (TU)

3. **Individuální**, případně **konfrontační rozhovory** se svědky, nikoli však konfrontace obětí a agresorů. Zaměřit se na otázky Kdo je obětí a kdo agresorem, Kolik jich je, Kdo je iniciátorem, Kdo je aktivním účastníkem, Co, kdy a kde dělali agresori obětem, Jak dlouho to trvá (TU, ŠMP).

4. **Zajištění ochrany** obětem. Znovu s nimi hovořit (velmi citlivě), pokud se lišila jejich výpověď od výpovědi svědků. Případně se spojit s rodiči oběti a požádat o pomoc a spolupráci. (TU, ŠMP)

5. **Rozhovor s agresory**, případně konfrontace mezi nimi - snažit se najít nejslabší článek, dovést je k přiznání či vzájemnému obviňování.(TU, ŠMP, minimálně dva).

6. **Svolat schůzku** za účasti vedení školy, ŠMP, TU. Projednat, zda se jedná o šikanu a v jaké závažnosti, jaká opatření učinit vzhledem k oběti a agresorovi i třídě jako celku, rozhodnout, kdo bude jednat s rodiči obětí a agresorů.

7. **Pozvat do školy zákonné zástupce** agresorů (jsou-li nezletilí), seznámit je s navrženými opatřeními, požádat je o spolupráci, provést zápis. Je-li agresor zletilý, jednat přímo s ním.

8. **Pozvat do školy zákonné zástupce oběti** (nezletilé), ne však zároveň se zákonnými zástupci agresora. Dohodnout další opatření a postup k nápravě situace. Provést zápis.

9. **TU oznámí případné potrestání** viníků ve třídě podle Pravidel pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků. Třídou nadále sleduje a konzultuje postup s ŠMP.

V rámci první pomoci je nutné při pokročilých, brutálních a kriminálních šikanách spolupracovat s dalšími institucemi a orgány, a to zejména s pedagogicko-psychologickou poradnou, střediskem výchovné péče, orgánem sociálně právní ochrany dítěte, Policií ČR.

Zásadní postupy pro zvládnutí krizové situace v případě výskytu brutálního skupinového násilí:

Zvládnout šok a postarat se o oběť (pedagog musí zvládnout svůj vlastní šok, ihned zastavit násilí a postarat se o oběť – poskytnout jí nejnnutnější pomoc a ochranu)

1. **Přivolat pomoc** (zalarmovat kolegy na poschodí, vedení školy, domluvit se na dalším postupu, zorganizovat a zajistit podmínky pro vyšetřování)

2. **Zabránit domluvě agresorů**, svědků (je třeba zamezit křivé skupinové výpovědi; ostatní žáci, kteří nebyli do šikany zapojeni, jsou převedeni do jiné třídy a je jim zajištěn náhradní program výuky)

3. Pokračovat v poskytování pomoci a pocitu bezpečí oběti (v případě potřeby zavolat záchrannou službu, informovat rodiče; psychologická podpora – především snaha utišit panickou hrůzu oběti ze zabití, snaha navodit pocit bezpečí a ochrany; pro jistotu vždy zabezpečit co nejrychlejší posouzení zdravotního stavu lékařem a následně zprostředkovat psychoterapeutickou pomoc)

4. Přivolat policii (škola je povinna nahlásit celou věc Policii ČR; nezávisle na ní však škola zahajuje vlastní vyšetřování – nejlépe okamžitě vyslechne po jednom všechny účastníky, izoluje je od sebe, poté kompletuje výpovědi dohromady a vytváří předběžný obraz situace, Přivolání pomoci odborníka na problematiku šikanování (pomoc zvládnutí situace, následná doporučení pro práci s celým třídním kolektivem) PPP, SVP.

Postup při řešení šikany zaměřené na učitele

Pro řešení šikany zaměřené na učitele platí stejná doporučení uvedená výše.

V případě výskytu šikany učitele ze strany kolegy nebo žáka, řeší situaci ředitel školy podle § 101 a §102 zákona č. 262/2006Sb., zákoník práce ve znění pozdějších předpisů. V případě, že pedagog není spokojený s řešením situace ze strany vedení školy, může se obrátit na Oblastní inspektorát práce Zlínského kraje.

Pedagog se rovněž může obrátit pro pomoc např. na **Poradenskou linku pro pedagogy** tel: 841 220 220 nebo 777 711 439; Po – Pá od 8.00 do 16.00 hod.).

Výchovná opatření

Doporučuje se dále pracovat s agresorem (jeho náhled na vlastní chování, motivy, rodinné prostředí, ...). V případě potřeby mu zprostředkovat péči pedagogicko psychologické poradny, střediska výchovné péče nebo jiných odborníků - klinických psychoterapeutů nebo psychiatrů.

Pro nápravu situace ve skupině je potřeba pracovat s celým třídním kolektivem. Je nezbytné vypořádat se i s traumaty těch, kteří přihlíželi, ale nezasáhli (mlčící většina). Další práce se třídou je v kompetenci TU, ŠMP nebo VP, případně jiných odborníků. Je třeba si uvědomit, že naším cílem není potrestat viníky, ale především zajistit nápravu a zlepšení vztahů ve třídě. Pro potrestání agresorů užít následující výchovná opatření (součástí Pravidel pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků:

V mimořádných situacích se nabízí opatření:

- ředitelka školy doporučí rodičům dobrovolné umístění dítěte do pobytového oddělení SVP, případně doporučí realizovat dobrovolný diagnostický pobyt žáka v místě příslušném diagnostickém ústavu
- ředitelka školy podá návrh orgánu sociálně právní ochrany dětí k zahájení práce s rodinou, případně k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu

Školní program proti šikanování je součástí Minimálního preventivního programu školy a byl projednán na pedagogické radě dne 16. 1. 2017.

V Kroměříži 16. ledna 2017

Mgr. Julie Zrnová
školní metodička prevence

Příloha 1: Orientační ukazatelé pro rozlišení počáteční a pokročilé šikany

	POČÁTEČNÍ STADIUM	POKROČILÉ STADIUM
Kdo jsou informátoři, jak se chovají a co dělají?	Jako informátor přijde oběť nebo její kamarád. Při pokročilé šikaně je to výjimečné.	Přicházejí vystresovaní rodiče oběti. Případně provalení šikany (závažného násilí) zachytí někdo z pedagogů.
Jak se oběti chovají a jak odpovídají?	Poměrně otevřeně mluví o tom, co se jim stalo a kdo je šikanoval.	Je patrná ustrašenost, nechtějí prozradit, kdo jim ublížil. Někdy zdůvodňují své zranění bizarním způsobem.
Jak svědkové spolupracují?	Vyjadřují nesouhlas se šikanováním a bez většího strachu vypovídají.	Odmítají vypovídat. Tvrdí, že nic neviděli a neslyšeli. Občas přiznají, že nesmí nic říct, protože by měli peklo. Případně výpovědi působí podezřele. Zapřou kamaráda.
Jak se svědkové vztahují k podezřelým agresorům?	Agresori nejsou vnímáni jednoznačně pozitivně, ale diferencovaně. Jejich okolí se to nebojí vyjádřit.	Oceňují, brání a chrání agresory, případně pro ně hledají polehčující okolnosti.
Jak se o konkrétním násilí vyjadřují ostatní členové skupiny?	Násilí popírají a vyjadřují vůči němu své výhrady.	Násilí bagatelizují nebo ho popírají. Svalují vinu na oběť, je to provokatér...
Jak se členové skupiny vztahují k trpící či zraněné oběti?	Projevují soucit s obětí a porozumění neférovosti ubližování silných slabým.	Oběť je kritizována a znevažována. Často je obviněna, že si to vlastně způsobila sama.
Jaká je atmosféra ve skupině?	Malá soudržnost, nespolupráce, omezená, pokulhávající svoboda projevu a názoru. Atmosféra je však „živá“.	Těžká atmosféra strachu, napětí a nesvobody. „Špatně se tu dýchá“.

Příloha 2: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet;
- kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislým, nebo pohrdavým tónem;
- nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil;
- příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem;
- skutečnost, že se žák podřizuje ponižujícím a panovačným příkazům spolužáků;
- nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k nucení spoluúčasti na nich;
- honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí;
- rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout;
- žák se snaží bránit cestou zvýšené agrese, podrážděnosti, omlouvání učitelům apod.

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády;
- při týmových sportech bývá jedinec volen do družstva mezi posledními;
- při přestávkách vyhledává blízkost učitelů;
- má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený;
- působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči;
- stává se uzavřeným;
- jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje;
- jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené;
- zašpiněný nebo poškozený oděv;
- stále postrádá nějaké své věci;
- odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy;
- mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy;
- začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole;
- odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

POZN: (Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť konflikty v době adaptace nových žáků nejsou vzácností!)

Rodiče žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikanování:

- za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi;
- dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.;
- dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem;
- nechutí jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno pozorovat i strach;
- ztráta chuti k jídlu;

- dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí o dovoz či odvoz autem;
- dítě chodí domů ze školy hladové (agresori mu berou svačinu nebo peníze na svačinu);
- usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!";
- dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně;
- dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad;
- zmínky o možné sebevraždě;
- odmítá svěřit se s tím, co ho trápí;
- dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze;
- dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí;
- dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům;
- dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma;
- své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.);
- dítě se vyhýbá docházce do školy;
- dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.